

Izvorni znanstveni članak
UDK 339:05 (470) (091)

EKONOMSKE VEZE SSSR-a S INOZEMSTVOM U ZAGREBAČKIM DNEVNICIMA 1928-1932. OSNOVNE CRTE I PROBLEMI I.

Rene Lovrenčić

Povezivanje sovjetske privrede sa svjetskom ometali su potkraj 20-ih godina našeg stoljeća i kasnije mnogobrojni faktori. Kako se njihovo djelovanje reflektiralo u zagrebačkim dnevnicima kroz godine izvršavanja prvoga petogodišnjeg plana razvoja narodne privrede SSSR-a prikazano je u prethodnim dijelovima ovoga rada. Služeći se argumentima različitih vrijednosti, političari i publicisti u mnogim zemljama, širom svijeta rasipana ruska politička emigracija, odnosno njezina glasila, internacionalna organizacija za borbu protiv Kominterne, kao i4brojni moćni i utjecajni kapitalistički krugovi, dovodili su u pitanje korisnost ekonomskih veza sa Sovjetskom Rusijom, pri čemu nisu bile rijetke kategoričke tvrdnje o njihovoj velikoj štetnosti pa i pogubnosti za ostale države. Pa ipak, premda u uvjetima poluneprijateljskog okruženja, sovjetska država od 1928. godine u kojoj je započela petoljetka prilično uspješno nastavlja i pojačava svoje uključivanje u svjetsku privredu, započeto još u prvim godinama NEP-a. Ono više nije bilo pretežno u funkciji izlaska iz ekonomske katastrofe i zatim što brže obnove, već je u prvom redu služilo ciljevima forsirane industrijalizacije i opće modernizacije, koji su se s vremenom kristalizirali u obliku složene konstrukcije prvoga petogodišnjeg plana. Taj je projekt neviđenih ambicija i razmjera trebao osigurati što moderniju materijalnu podlogu za novo društvo i njegov razvoj, privrednu samostalnost i znatan, pretežno kvalitetan rast oružanih snaga sovjetske države.

Relativno rano, još u ekonomskoj godini 1926/27, sovjetsko političko i privredno vodstvo položilo je temelje svoje strategije vanjske trgovine u okviru generalnog kursa ubrzane industrijalizacije,¹ što će dalje dograđivati do početka petoljetke i zatim u njezinu toku. Dobro usklađeni izvozno-uvozni naponi imali su osigurati u prvom redu veliki dotok inozemne tehnike, napose sredstava za proizvodnju, po mogućnosti uz strani tehnički servis, oboje u velikoj mjeri na osnovi kredita kao indirektnih stranih investicija, dok bi se koncesijama, izravnim inozemnim ulaganjima, postizao dopunski prtok tehnike i kapitala iz drugih zemalja.

Nastojeći ubrzanim tempom razviti svoju vanjsku trgovinu i druge oblike ekonomskih veza s inozemstvom, vodeći privredni organi Sovjetske Rusije morali su odabrati

¹ Dokumenty vnešnej politiki SSSR (=DVP), sv. X, Moskva 1965, 610-613.

najpovoljnije zemlje-partnere, što nije bilo nimalo jednostavno. Glavnu teškoću nije činilo slabo poznavanje žarišta druge industrijske revolucije, koju je svjetski rat od 1914-18. god. znatno ubrzao u najrazvijenijim zemljama. U SSSR-u i vrhunski specijalisti i vodeća ekonomska tijela (Vrhovni sovjet narodne privrede i Državna planska komisija) imali su dovoljno informacija o tome da su ta težišta u SAD, Njemačkoj, Engleskoj i Francuskoj. Međutim, razvoj ekonomskih veza Sovjetske Rusije s ovim zemljama ovisio je u velikoj mjeri o političkim, općeprivrednim i financijskim momentima. Najbolje izgleda mogli su očekivati u državama koje su priznale Sovjetsku Rusiju i s njome sklopile trgovačke ugovore. Međutim, vlade SAD, zemlje koja je uz tehnološki prioritet stekla i financijski, uporno su se protivile uspostavi diplomatskih veza sa SSSR-om a i sklapanju trgovačkog ugovora s tom zemljom. Velika Britanija je, doduše, još 1921. god. pristala na trgovački ugovor s donedavnim velikim protivnikom, a 1924. god. priznala je oficijalno Sovjetsku Rusiju, ali je u proljeće 1927. prekinula s njome diplomatske odnose i suspendirala trgovački ugovor. Britansko-sovjetske službene veze bit će obnovljene poslije dvije godine, ali tragovi prethodnog raskida odnosa neće se brzo izgubiti. Njemačka je priznala Sovjetsku Rusiju još 1922. god., uspostavila s njome s vremenom prilično bliske odnose i 1925. god. to ojačala trgovačkim sporazumom, ali njezina financijska situacija bila je nepovoljna i do početka sovjetske petoljetke a zatim se nezaustavljivo pogoršavala. Francuska, privlačnija po financijskoj snazi nego po tehničkim dometima, priznala je SSSR 1924. god., dakle istodobno kad i Engleska, ali nije s njim sklopila trgovački ugovor usprkos dugom pregovaranju koje se uglavnom ticalo starih ruskih dugova i budućih sovjetskih zajmova. Uz razne teškoće i promjenljivu sreću Sovjetska Rusija je ipak uspjela razviti značajne ekonomske veze s te četiri države i održavati ih u većem dijelu perioda provođenja prve petoljetke, a nastojala ih je ojačati i s drugim zemljama manje privredne važnosti i privlačnosti. Svi su se ovi problemi rastućeg kompleksa sovjetskih ekonomskih veza s inozemstvom kao i njihovo slabljenje pred kraj petoljetke zamjećivali i komentirali u svjetskom novinstvu pa i u zagrebačkim dnevnicima.

Već na početku 1928. god., znatno prije nego što su se glasovi o petoljetci proširili svijetom, *Jugoslavenski Lloyd* piše o sovjetskom trgovačkom prodoru na Sredozemlje i Bliski istok. Dnevnik navodi da Sovjetska Rusija izvozi onamo naftu, drvo, žito, brašno i druge proizvode. Ta sovjetska robna ofenziva mogla bi postati opasna za jugoslavenske izvoznike, smatra autor, i zato preporuča domaćim odgovornim faktorima da o tome razmisle te porade na uspostavi diplomatskih i trgovačkih službenih veza između Jugoslavije i SSSR-a.² Vjerojatno je anonimni pisac članka smatrao da bi se time moglo doći do kakvih pogodbi koje bi ublažile sovjetsku konkurenciju nekim važnim granama domaćeg izvoza ako se ona doista razvije. Nekoliko dana kasnije list je prikazao članak A. I. Mikojana, sovjetskog narodnog komesara za unutrašnju i vanjsku trgovinu, objavljen u moskovskoj "Pravdi". Usporedivši podatke iz 1913. i 1926/7. godine, on je konstatirao da Sovjetska Rusija nije dosegla ni polovicu vrijednosne veličine predratne ruske vanjske trgovine, već samo 42,6%, pa se založio za pojačanje izvoza kako bi se time osigurao potrebni rast uvoza nuždan za uspješnu provedbu industrijalizacije. Na

---

² Što da radimo pred sve jačim ruskim izvozom, *Jugoslavenski Lloyd* (=JLd) 21. 1. 1928.

osnovi strukturne usporedbe predratnog i tadašnjeg ruskog izvoza zaključio je s pravom da je u ekonomskoj godini 1926/7. znatno premašen predratni izvoz nafte i krzna, ali da je eksport žita, lana i mliječnih proizvoda daleko od razine koju je dosegao 1913. god. On se posebice založio za forsiranje izvoza nafte i drva, odnosno njihovih prerađevina, koje su već stekle važna mjesta u sovjetskoj vanjskoj trgovini. Mikojan se nije sustegao od ozbiljnih kritičkih zamjerki upućenih realizatorima sovjetskog izvoza (slabo poznavanje inozemnih tržišta i zahtjeva stranih interesenata, loše pakovanje, nemar pri sortiranju roba).³ U sljedećem napisu toga dnevnika konstatira se na osnovi podataka iz više godina da sovjetska vanjska trgovina ustrajno raste, u čemu je nisu jače omele razne smetnje, uključujući i raskid odnosa s Velikom Britanijom. Glavne stavke sovjetskog uvoza čine industrijska oprema i sirovine potrebne industrijskoj proizvodnji, s time da preteže import strojeva, u skladu s kursom brze industrijalizacije. Kao glavne uvoznice posve su opravdano označene Njemačka, SAD i Engleska, a kao vodeće zemlje među konsumentima sovjetske robe navode se Engleska i Njemačka, dok se prilično skroman francuski udio u sovjetskom eksportu pomalo povećava. Iako su u članku upotrijebljeni podaci iz godina prije početka petoljetke, uglavnom su ispravno uočeni trendovi koji će potrajati, uz stanovite promjene udjela spomenutih zemalja, gotovo do završetka njezine realizacije. Na kraju teksta se upozorava da je u vrlo povoljnoj ekonomskoj godini 1926/27. sovjetska vanjska trgovina ipak jedva premašila polovicu predratne, dok su, industrijska i poljoprivredna proizvodnja dosegle razinu iz 1913. god.⁴ U ljeto 1928. god. isti zagrebački dnevnik izvijestio je o rezultatima sovjetske trgovačke razmjene s inozemstvom u devet mjeseci ekonomske godine 1927/28, posluživši se navodima CEPS-a, dobro obaviještene čehoslovačke informativne agencije. Usporedni podaci iz odgovarajućeg perioda 1926/27. bili su ispravni, dok su za tekuću ekonomsku godinu bili očito pogrešni (navode se desetine umjesto stotina milijuna rubalja), ali se općem zaključku nije imalo što prigovoriti: u prvom vremenskom odsječku sovjetska vanjska trgovina postigla je priličan pozitivni saldo, a u drugom je pak zabilježila znatno veći negativni.⁵ U članku se predviđa da će to izazvati za SSSR loše posljedice: smanjivanje valutne (valjda, devizne) zalihe, pogoršanje izgleda za vanjske kredite, te stanoviti poremećaj stabilizacije sovjetskog novca. Te su posljedice neizbježne jer Sovjetska Rusija ne ostvaruje izvan svojih granica gotovo nikakve druge prihode osim onih iz eksporta. Zaista, problemi trgovačke i platne bilance mučit će SSSR i tada i kasnije, u godinama petoljetke, svakako više nego u doba NEP-a. U članku se s pravom konstatira "padanje trgovačkih veza s Engleskom" i porast njemačkog izvoza u SSSR.⁶

³ Sovjetska izvozna trgovina, JLD 24. I. 1928.

⁴ Ruska spoljna trgovina, JLD 25. III. 1928.

⁵ Autor ne raspolaze kvartalnim ili mjesečnim podacima sovjetske statistike za 1926/27. i 1927/28. god., ali drži spomenuti zaključak ispravnim na osnovi dostupnih službenih ukupnih podataka za obje ove ekonomske godine (do 1930. ona je počinjala I. X. a otada je izjednačena s kalendarskom). Iz tih podataka slijedi da je 1926/27. Sovjetska Rusija postigla pozitivni saldo u vanjskoj trgovini u iznosu od 72,7 mil. rubalja, a 1927/28. opteretila se pasivom od 120,7 mil. r. (usp. Vnešnja trgovlja SSSR. Statističeskij sbornik 1918-1966, Moskva 1957, 8).

⁶ Trgovina Sovjetske Rusije, JLD 9. VIII. 1928.

U informaciji o sovjetskoj vanjskoj trgovini, objavljenoj u *Jugoslavenskom Lloyd*u nakon oficijalnog početka petoljetke, u jesen 1928, ponovno se ističe raskorak između sovjetskog uvoza i izvoza. Pri tome se spominje Mikojanova izjava o planiranom povećanju izvoza uz smanjenje uvoza s ciljem da se postigne znatan pozitivni saldo.⁷ Sovjetska vanjska trgovina je to 1929. god. i postigla, ali su ogromni zahtjevi petoljetke uskoro ponovno pokvarili trgovačku bilancu. Inače, o njoj je bilo riječi i potkraj 1928. god. u osvrtu dnevnika na objavljene sovjetske podatke za cijelu ekonomsku godinu 1928/29. Ondje se prvo konstatira da je sovjetski izvoz donekle smanjen zbog sniženja žitnog eksporta, što je dijelom nadoknađeno porastom izvoza drugih agrarnih proizvoda, jaja, peradi, mesa. S pravom se ističe daljnji rast izvoza krzna, drva i nafte. Gledom na sovjetski uvoz naglašava se da u njemu jako pretežu sredstva za proizvodnju i industrijske sirovine. Vanjskotrgovačka pasiva pripisuje se velikom uvozu strojeva i drugih tvorničkih uređaja, i to na osnovi dugoročnih kredita. Zapravo, nije se radilo o dugoročnim već o kratkoročnim ili srednjoročnim zajmovima. U nastavku članka navodi se gledište neimenovanog predstavnika sovjetskog narodnog komesarijata za unutrašnju i vanjsku trgovinu, koji je istakao da je uvoz porastao "uslijed provođenja u život plana industrijalizacije Rusije" te dodao da pasiva u vanjskotrgovačkoj bilanci ne predstavlja nikakvu opasnost jer će se uvozom (inozemne tehnike) osigurati budući povećani izvoz. Tvrdnja je bila neopravdano optimistička.⁸ Proizvodnja, bilo industrijska ili industrijsko-agrarna, nije se mogla brzo razviti na osnovi uvezane najmodernije tehnike zbog opće ekonomske zaostalosti, pomanjkanja stručnjaka i kvalificirane radne snage, slabe organizacije i kontrole proizvodnje i drugih razloga. Brza aktivizacija uvezane strane tehnike i znatnije povećanje izvoza na toj osnovi bilo je moguće samo u nekim proizvodnim granama posebne vrste i s predrevolucionarnom tradicijom, kao u obradi nafte i drva. Stoga je olaki pristup tadašnjoj pasivi sovjetske vanjske trgovine bio neopravdan, što se iz članka nije moglo vidjeti. Bez komentara naveden je i stvarno problematičan sud sovjetskog funkcionara o izgledima da Sovjetska Rusija na temelju "novih sovjetskih ekonomija" (valjda, kolhoza i sovhoza) postane kroz nekoliko godina velik izvoznik žita. Kolektivizacija će toliko rastrojiti sovjetski agrar da se to nije moglo dogoditi, osim kratkotrajno u prvim godinama petoljetke i uz opasno pogoršanje prehrane domaćeg stanovništva. Smisla je pak imao pogled istog funkcionara da SSSR može lako povećati izvoz drva s time da je nužna "brižljiva organizacija izvoza i veće prilagođivanje ruske robe potrebama evropske pijace".⁹ Prognoza se uskoro obistinila, što će prouzročiti veliku zabrinutost u tadašnjim jugoslavenskim poslovnim krugovima i javnosti.

Znatno manju pažnju poklonili su sovjetskoj vanjskoj trgovini na pragu petoljetke drugi zagrebački dnevniči. *Obzor* je prvih dana proljeća 1928. god. u većem članku izvijestio o napisima čehoslovačkih listova u kojima su se pretresale mogućnosti, svrsishodnost ili štetnost razvijanja trgovačkih veza između Masarykove republike i SSSR-a, ne upuštajući se u pobliže razmatranje ukupne sovjetske vanjske trgovine. U

⁷ Spoljna trgovina Sovjetske Rusije za 11 mjeseci privredne 1927/28, JLD 16. X.1928.

⁸ U 1929. sovjetska vanjska trgovina postigla je pozitivni saldo od 33,8 mil. r., ali je 1930. zabilježila pasivu od 17,6 mil. r., a 1931. čak od 230,4 mil. r., odnosno 15,31% od ukupne robne razmjene SSSR-a s inozemstvom (proračuni R. L., prema podacima u Vnešnja trgovlja, n. dj., isto).

⁹ Sovjetska trgovina, JLD 28. XI. 1928.

članku je težište položeno na aktualne teškoće sovjetske razmjene sa zemljama koje su već imale važna mjesta u njoj. Upozorava se na zastoj u novim njemačko-sovjetskim trgovačkim pregovorima te na smetnje kojima vlasti u SAD otežavaju američko-rusku trgovinu. Stoga SSSR traži nova tržišta za svoju robu a i nove zajmove, pa se tako i pojačava sovjetski interes za čehoslovačku robu, tržište i kredite.¹⁰

Potkraj ljeta 1928. god. *Morgenblatt* kratko izvještava o kretanju sovjetske vanjske trgovine u većem dijelu ekonomske godine 1927/28. uz spomen negativnog salda.¹¹ Više se moglo doznati o toj temi iz jednog drugog napisa o njemačko-sovjetskim trgovačkim pregovorima koji su trebali poboljšati uvjete bilateralne razmjene. Sovjetska vanjska trgovina, smatra pisac članka, ne ravna se prema privrednim već po drugim kriterijima, što smanjuje značenje trgovanja sa SSSR-om ne samo za Njemačku već i za druge zemlje. Tvrdnja, po svoj prilici preuzeta iz njemačke štampe, sugerirala je, bez većeg opravdanja, da Sovjetska Rusija u razvijanju inozemnih ekonomskih veza više slijedi svoje tekuće političke interese nego privredne koristi. Kao rječiti primjer te prakse ističe se "die steigende Unabhängigkeit der Sowjetwirtschaft von Deutschland in Zusammenhang mit dem Ausbau des russisch-amerikanischen Geschäftes". Zbog neprivrednih interesa SSSR jača trgovinu s drugim zemljama umjesto s Njemačkom, što uvelike šteti njegovoj ekonomici.

Takvo postupanje unosi nemir među njemačke interesente za trgovinu sa Sovjetskom Rusijom, državom koja izvodi nenadane zaokrete u sferi ekonomskih odnosa s inozemstvom. Usprkos forsiranju trgovine sa SAD ona trpi znatno pogoršanje svog ekonomskog položaja, zbog velikog negativnog salda opada joj kupovna moć i muče je valutne (tj. devizne) teškoće.¹² U članku se, zapravo, reflektirala bojazan njemačkih privrednika da će im dinamični američki konkurenti preoteti unosne poslove sa SSSR-om. Njegovi vodeći organi tražili su iz pragmatičkih razloga što širi dostup visokoj tehnici, tehnologiji i kapitalu Sjedinjenih Država, bez osobite nade da bi brzo unapređenje rusko-američkih ekonomskih veza navelo administraciju u Washingtonu na uspostavu diplomatskih i trgovačko-ugovornih odnosa sa sovjetskom državom.¹³

Iz ostalih zagrebačkih dnevnika moglo se tada još manje što doznati o sovjetskoj vanjskoj trgovini. *Novosti* su u proljeće 1928. god. istodobno objavile intervju s poljskim političarom A. Lednickim, uvjerenim da se Rusija nalazi "pred potpunim slomom boljševičkog režima" i informaciju da Sovjeti prodaju sve što mogu: zlato, dragocjenosti, vrijednosne papire, kako bi namakli sredstva za svoj neodrživi poredak. U zemlji se hitno popisuju umjetnine, i privatne i one iz javnih zbirki, uz ostalo, priprema se prodaja u inozemstvu izvanrednog blaga Ermitaža. No, u Americi već idu glasovi da će se bojkotirati ta trgovina s opljačkanim nacionalnim bogatstvom Rusije. Sovjetski vlastodršci su primorani na te prodaje jer nitko ne vjeruje u njihovu "čast" pa im nijedna

¹⁰ Čehoslovačka i Sovjetska Rusija, *Obzor (=OB)* 31. III. 1928.

¹¹ *Russischer Handel, Morgenblatt (=MO)* 1. IX. 1928.

¹² *Deutsch-russische Politik und Handelsbeziehungen, MO* 22. XI. 1928.

¹³ Skvirski, neoficijalni predstavnik SSSR-a u SAD, obavijestio je na početku 1928. svoje pretpostavljene u Moskvi da je State department, s kojim je imao povremene kontakte, i dalje protivan diplomatskom priznanju njegove zemlje (v. DVP, sv. XI, Moskva 1966, 20). Stajalište američke vlade nije se promijenilo sve do prve Rooseveltove administracije.

kapitalistička zemlja ne pozajmljuje novac.¹⁴ Zaista, SSSR je pribjegao u nekoj mjeri i takvim prodajama u inozemstvu kako bi smanjio negativni saldo i osigurao devize za sve veće kupovine strane industrijske i druge opreme.

Posve bezrazložna bila je tvrdnja da Sovjetskoj Rusiji nitko ne daje kredite; uz razne teškoće ona ih je ipak dobivala, o čemu će u ovom radu još biti riječi. Američki milijunaši se pak izgleda, u dopunjavanju svojih kolekcija nisu sustezali od kupnji umjetnina koje im je nudila sovjetska trgovačka mreža.¹⁵

No, *Novosti*, koje nisu zanimale ozbiljne informacije o sovjetskoj privredi i njezinim inozemnim vezama, vratile su se uskoro toj temi s tvrdnjom da se SSSR, mučen velikom financijskom stiskom odlučio za rasprodaju strancima umjetnina iz Državnog fonda, osnovanog još u XVIII. stoljeću. Napis završava riječima uobičajenim u europskim desničarskim listovima s antisovjetskom orijentacijom: "I ovo rusko bogatstvo su Sovjeti odlučili da rastepeu u svom bezumlju i zločinačkom mahnitanju."¹⁶

Dosada su nepoznati točni podaci o prodajama umjetnina iz toga fonda inozemnim kupcima u doba petoljetke, ali on i danas postoji kao jedna od najvrjednijih kolekcija u svijetu. Jutarnji list, koji tada također nije pokazivao veće zanimanje za sovjetsku vanjsku trgovinu, objavio je ujesen 1928. god. kratku informaciju koja je ponešto podsjećala na netom spomenutu. Nastojeći pribaviti devize, za pokriće inozemnih dugova, piše list, sovjetska vlada se odlučila "posvetiti prodaji divljih zvijeri" stranim interesentima.¹⁷ Ta vijest, vjerojatno istinita, nije bila popraćena nikakvim izrazima zgražanja.

Glasovi o sovjetskoj industrijalizaciji postali su već u prvoj polovici 1929. god. brojniji i konkretniji čim je u SSSR-u konačno usvojen prvi petogodišnji plan razvoja narodne privrede, koji se, zapravo, u nekim važnim aspektima počeo ostvarivati od jeseni prethodne godine u svojoj preliminarnoj fazi. Od zagrebačkih dnevnika *Obzor* je prvi obavijestio hrvatsku javnost o ogromnom sovjetskom projektu, još prije nego što su ga ondje, u sumarnoj verziji, odobrila najviša politička tijela. No, informacija je sadržavala samo nekoliko osnovnih podataka iz teza o petoljetci;¹⁸ nikakva pitanja iz sfere sovjetskih ekonomskih odnosa s inozemstvom nisu bila spomenuta. Međutim, čim su vodeći organi boljševičke partije pretresli teze i usvojili opću odluku o petoljetci, *Novosti* su se dotakle tih pitanja u osvrtu na taj zaista historijski čin. U tekstu su prvo izložena neka od gledišta predsjednika glavnih državnih tijela SSSR-a, savezne vlade, Državne planske komisije i Vrhovnog sovjeta narodne privrede, a zatim se navodi da taj "silan investicioni plan ima da udopuni plan vanjske trgovine; izvozit će se pšenica, drvo, nafta, manganska ruda i dr. Vrlo velikim izvozom većim od povećanja uvoza

¹⁴ Prodaja ruskih umjetničkih vrijednosti i američki bojkot, *Novosti* (=NO) 3. V. 1928. O intervjuu s Lednickim v. R. L o v r e n č i ć, Ekonomske veze SSSR-a s inozemstvom u zagrebačkim dnevnicima 1928-1932. Smetnje i zapreke I, *Historijski zbornik*, god. XLVI, Zagreb 1993, 115.

¹⁵ Ujesen 1931. drugi zagrebački dnevnik objavio je informaciju, doduše preuzetu iz ruskog emigrantskog novinstva, da Sovjetska Rusija rasprodaje blago Ermitaža te da je američki multimilijunaš Mellon kupio neka remek-djela Raffaella, Rubensa, Van Dycka i drugih slavni majstora za 1,5 mil. funti. O nekom bojkotu aukcije nije bilo nikakva spomena (v. Težak položaj Sovjetske Rusije, OB 16. XI. 1931.).

¹⁶ Sovjeti pristupili prodaji umjetničkih dragocjenosti, NO 13. VII. 1928.

¹⁷ Rusija eksportira divlje zvijeri, *Jutarnji list* (=JL) 2. X. 1928.

¹⁸ Narodno gospodarstvo Sovjetske unije, OB 16. IV. 1929.

ostvario bi se znatan trgovinski suficit." Sve se to anonimnom autoru činilo pustim snovima, što je očito iz nastavka članka u kojem je unutrašnje stanje Sovjetske Rusije obilježeno općom nestašicom i nezaposlenošću.¹⁹ *Jugoslavenski Lloyd* se nije požurio u pisanju o petoljetci; posvetio joj je članak tek nakon što je plan usvojio 5. kongres sovjeta SSSR-a, po Ustavu najviši organ državne vlasti. Uz napomenu da su stručnjaci (valjda, inozemni) primili vijesti o sovjetskom ogromnom planu sa skepsom, pisac članka ga ipak ocjenjuje kao svjetski presedan ovim: riječima: "To je... prvi put u historiji da jedna država utvrđuje na osnovu statističkih podataka svoj budući ekonomski razvoj, te na taj način prisiljava cijeli narod, da se podvrgne tom planu." Zbog toga je, nastavlja autor, "pobudio posve razumljivu senzaciju i znatiželju u cijelom svijetu". Nakon objašnjenja glavnih ciljeva petoljetke, navodi se da bi uvoz sredstava za proizvodnju trebale osiguravati devize stečene eksportom, te da je moguće na osnovi velikih sovjetskih izvoznih napora namaknuti kroz pet godina 2,5 do 3 milijarde dolara, potrebnih za uvoz strojeva. I u tome se napisu spominje opća nestašica u SSSR-u, ali se ne tumači kao neizbježno zlo sovjetskog poretka, nego kao "posljedica industrijalizacije" koja je već dulje u toku. Ističući razne teškoće koje taj proces prate,²⁰ autor se suzdržao od ikakvih osuda i pogrda. Međutim, u jednom prikazu finansijskih teškoća SSSR-a, objavljenom u tom dnevniku na početku jeseni 1929. god., zaključuje se da je opća bilanca dotadašnje provedbe petoljetke očito nepovoljna.²¹ Sud je bio pretjeran, točnije jednostran. U članku navedene finansijske nevolje SSSR-a nisu bile ni izmišljene ni hipertrofirane, ali se o uspjehu ili neuspjehu petoljetke nije smjelo prosuđivati samo na temelju njih, ignorirajući velik rast industrije, njezinu opsežnu rekonstrukciju i brojne zamašne novogradnje. No, *Jutarnji list*, koji u raznim prilikama nije štedio crnim namazima u slikanju Sovjetske Rusije, navodi gotovo istodobno, bez ikakvih osporavajućih primjedbi, sovjetske službene podatke o prebacivanju planskih zadataka industrijske proizvodnje u ekonomskoj godini 1928/29., iako je predviđena stopa rasta bila vrlo visoka (21%). U tom poletnom napredovanju prednjače ekstrakcija i prerada nafte i proizvodnja elektroenergije. Postignuti rezultati, dodaje se u informaciji, potkrepljuju nade sovjetske vlasti u pogledu ostvarenja ukupnog petogodišnjeg plana.²²

Mada je *Morgenblatt* još na početku 1929. god. s pravom konstatirao "Die Industrialisierung ist in Russland mit aller Macht betrieben worden" čemu i služi "das Streben nach verstärkter Getreideausfuhr",²³ ipak se nije posebno osvrnuo na konačno usvajanje petoljetke a malo što je i pisao o sovjetskoj vanjskoj trgovini u funkciji velikog sovjetskog plana. List je u dva navrata kratko citirao službene podatke iz Sovjetske Rusije o vrijednosnim veličinama njezina izvoza i uvoza, oba puta uz konstataciju da je postigla pozitivni saldo.²⁴ U drugom napisu je iz predloženih podataka izvučen zaključak o "zunehmende Bedeutung die Russland auf den europäischen Markt zukommt".

¹⁹ Boljševički fantastični planovi, NO 5. V. 1929.

²⁰ Privredni plan za pet godina, JLD 28. VI. 1929.

²¹ Novčani promet u Sovjetskoj Rusiji, JLD 19. IX. 1929.

²² Povišenje industrijske produkcije u Sovjetskoj Rusiji, JL 3. X. 1929.

²³ Der Sowjetregime in Gefahr, MO 7. II. 1929. Naslov članka je uglavnom odgovarao sadržaju - prikazu političkih sukoba i socijalnih nevolja u SSSR-u.

²⁴ Aktive russische Handelsbilanz, MO 4. V. 1929. i Aktiver russischer Aussenhandel, MO 25. VII. 1929.

Nešto više se o tadašnjim sovjetskim ekonomskim odnosima s inozemstvom moglo saznati iz *Obzora*. Još na početku 1929. god. list je prepričao zanimljive informacije iz francuskog časopisa "L'Europe nouvelle". U njegovu prilogu se sa žaljenjem priznaje da se Francuska malo trudi u pogledu razvijanja trgovine sa SSSR-om; vodeća je mjesta prepustila Njemačkoj i SAD-u te se zadovoljila četvrtom pozicijom u sovjetskoj robnoj razmjeni s drugim zemljama. Nasuprot tome Njemačka agilno koristi trgovački ugovor sa Sovjetskom Rusijom pa je dosegla čak 30% u ukupnom iznosu sovjetske vanjske trgovine. Mada je britanski eksport u SSSR znatno manji od njemačkoga, ipak premašuje francuski. U prikazu se osobito ističu američki poslovi u Sovjetskoj Rusiji, pa se navodi primjer General Electric Co., giganta američke industrije, tvrtke koja je ugovorila sa sovjetskom stranom isporuke opreme za električne centrale, uz pružanje tehničkog servisa, u ukupnom iznosu od 26 milijuna dolara. Autor podvlači da se ta velika korporacija ne samo odrekla odštetnog zahtjeva za svoju imovinu u Rusiji koja je još u doba revolucije bila nacionalizirana, već i da je odobrila SSSR-u kredit odgovarajući utanačenom poslu, i to s rokom od čak pet godina, što je veliki presedan.²⁵ Sredinom 1929. god. *Obzor* je objavio podatke o sovjetskoj vanjskoj trgovini u prvih šest mjeseci prve godine petoljetke.²⁶ Iz njih je proizlazilo da je Francuska u toj trgovini na petom mjestu, i to prilično skromnom: po uvozu sovjetske robe, u vrijednom iznosu, pretekla je doduše, Sjedinjene Države, ali su te robe i Njemačka i Velika Britanija kupile četiri puta više, dok je po svom izvozu u Sovjetsku Rusiju, što je bilo važnije, jako zaostajala prema Njemačkoj i SAD.²⁷ U napisima *Obzora* o petoljetci bilo je malo riječi o sovjetskoj vanjskoj trgovini. Potkraj 1929. god. taj zagrebački dnevnik, ne spominjući petoljetku, izvještava o raspravi u londonskom Gornjem domu posvećenoj stanju britansko-sovjetskih odnosa. U prilično burnoj polemici neki su članovi toga visokog tijela branili prekid diplomatskih odnosa iz 1927. god., dok su ga "laburistički" lordovi osuđivali. Jedan od aristokratskih pristaša vladajuće Laburističke partije govorio je, prema londonskom dopisniku zagrebačkog dnevnika, o velikim štetama koje je zbog raskida tih odnosa sa SSSR-om pretrpjela britanska privreda, uz tvrdnju da su pravi korisnici englesko-ruskog sukoba Nijemci i Amerikanci te da će i dalje tako biti. Na kraju napisala se ističe da sovjetski upravljači na sve moguće načine podrezuju "suvišni" uvoz s težnjom da postignu višak u općoj vanjskotrgovačkoj bilanci i tako dođu "do novih sredstava za industrijalizaciju i druge investicije po planu petoljetke".²⁸ Ta formu-

²⁵ Francuske trgovačke veze sa Rusijom, OB 15. II. 1929. Prema službenim podacima SSSR-a, koji su uvršteni u statističke materijale Lige naroda, u ukupnom sovjetskom uvozu najveće su udjele u 1928/1929. postigle ove zemlje: Njemačka 22,5%, SAD 18,3%, Velika Britanija 5,3% i Francuska 3,6%, dok su u sovjetskom izvozu sudjelovale Njemačka s 23,8%, Velika Britanija s 21,9%, Francuska s 4,9% i SAD s 4,4%. Međutim, ispred posljednje dvije zemlje bila je u sovjetskom izvozu Letonija, s 8%, što se imalo pripisati velikom reeksportu. Uzimajući u obzir jedne i druge podatke, dolazimo do sljedećih ukupnih udjela spomenutih zemalja u sovjetskoj vanjskoj trgovini: Njemačka 23,16%, Velika Britanija 13,82%, SAD 11,16%, Letonija 4,97% i Francuska 4,29% (udjele u uvozu i izvozu v. Memorandum on International Trade and Balances of Payment 1927-1929, v. III, Genève 1931, 259; ukupne udjele izrač. R. L.). Prema tome, u članku je za Njemačku naveden previsok postotak: 30%, umjesto 23,16% dok je Francuska svrstana na četvrto umjesto na peto mjesto u sovjetskoj vanjskoj trgovini.

²⁶ Sovjetska vanjska trgovina, OB 19. VI. 1929.

²⁷ Ove relacije iz prvog polugodišta 1928/29. potpuno su odgovarale onima iz cijele te ekonomske godine (usp. bilj. 25).

²⁸ Lordovi i sovjeti, OB 14. XII. 1929.

lacija nije baš bila razgovijetna. Upravljači u Moskvi nastojali su zaista što više smanjiti uvoz potrošnih roba pa i sirovina za industrijsku preradu. Pri tome im je bio cilj da uz prestrukturiranje uvoza, usklađenog s izvozom, optimaliziraju nabavku najsvremenije proizvodne tehnike iz visokorazvijenih zemalja kapitalističkog svijeta.

U jednom drugom napisu *Obzora*, opširnijem prikazu članka iz "Timesa", tek se usput spominje sovjetski izvoz, ali samo žita, uz pitanje da li ga Sovjetska Rusija može plasirati u inozemstvu s obzirom na konkurenciju drugih zemalja izvoznica i pri tome postići "dobit potrebnu za industrijalizaciju".²⁹ Jedan pak članak potpisan inicijalima V.L.V., autor se u listu naziva "naš londonski dopisnik", bavio se velikim britanskim interesom za Sovjetsku Rusiju, izraženim i u brojnim posjetima pojedinaca i grupa, željnih da upoznaju tu neobičnu zemlju. Dopisnik *Obzora* tvrdi da je većina njih stekla nepovoljne dojmove o njoj, te da se općenito u Engleskoj sumnja u mogućnost ostvarenja Staljinove petoljetke jer SSSR za to ne raspolaže nužnim vlastitim sredstvima a nema izgleda za dugoročne već samo za kratkoročne inozemne kredite. Ipak se na kraju dodaje da se u Velikoj Britaniji javlja stanovita zavist na uspjehe koje američka trgovina postiže u Sovjetskoj Rusiji, dok britanski izvoz onamo ne raste. Autor to tumači time što SSSR treba baš ono što mu SAD mogu jeftino ponuditi: pamuk, traktore i masovnu robu, dok su britanski proizvodi doduše vrlo solidni ali skupi.³⁰ Taj je sud imao stanovito opravdanje, ali je ispuštao iz vida tadašnje sovjetske primarne potrebe. Za uspješnu, vremenski vrlo kondenziranu industrijalizaciju Sovjetskoj Rusiji su u prvom redu trebali najmoderniji inozemni strojevi i uređaji uz odgovarajući tehnički servis, što je mogla prije nabaviti u SAD nego u Velikoj Britaniji.

Zanimanje europske i svjetske javnosti za neviđeni privredni pothvat u SSSR-u još se pojačalo u 1930. god., i to ne samo zbog njegove spektakularnosti, već i zato što se ostvarivanje petoljetke zahuktalo upravo u doba brzog napredovanja svjetske ekonomske krize. Njezina početna eksplozija tmurne njujorške jeseni 1929. pokrenula je lavinu potresa koji nisu rušili samo katedralu spekulacija na Wallstreetu već i rastrojavali cjelokupnu privredu Sjedinjenih Država, neospornog težišta svjetskog kapitalističkog sistema, a prije ili kasnije, razorni refleksi američke katastrofe pojavili su se u gotovo svim drugim zemljama, bilo industrijskim bilo agrarnim. Dakako strašna plima ekonomskih potresa nije se ograničila na privredu pojedinih zemalja, već je uzdrmala i njihove međusobne gospodarske odnose; nemilosrdno je pogodila svjetsku trgovinu, koja se tek potkraj 20-ih godina uz znatne teškoće oporavila od teških poremećaja prouzročenih I. svjetskim ratom.³¹ Velika kriza nije se zaustavila nekoliko tjedana ili mjeseci od svog početka, kako su to mnogi širom svijeta očekivali; njezini sukcesivni udari potrajali su godinama, u toku kojih je međunarodna razmjena kopnjela kao nikad ranije. Istodobno, sovjetska vanjska trgovina je rasla, dok je u 1932. velike teškoće nisu povukle nizbrdicom. Nepodudarnost kretanja sovjetske i svjetske privrede, napose u vanjskotrgovač-

²⁹ Nove sovjetske reforme, OB 2. IX. 1929.

³⁰ Britanski sud o Rusiji, OB 3. X. 1929.

³¹ Pri kraju doba prosperiteta, 1928, svjetska trgovina je dostigla povećanje prema 1913. od 63% po novčanoj vrijednosti, ali samo za 13% po volumenu (v. Guerres et crises 1914-1947, Histoire économique et sociale du monde, ur. P. Léon, sv. 5, Paris 1977, 180).

kom pogledu, bila je očita, čak frapantna. Zbog toga je svjetski interes za "rusko čudo" morao brzo rasti, što se pokazalo i u zagrebačkoj publicistici.

Prvih dana 1930. god. *Jugoslavenski Lloyd* je objavio članak o kretanju sovjetske vanjske trgovine od početka NEP-a do kraja prve godine petoljetke. Iz navedenih podataka slijedilo je da se sovjetski izvoz i uvoz u tom razdoblju impresivno povećao. Ipak anonimni autor upozorava da je uz preračun sovjetskih na predratne rublje vanjska trgovina SSSR-a dosegla 1928/29. god. tek 34,4% vrijednosne veličine ruskog izvoza iz 1913, odnosno 35,8% istodobnog uvoza. Računica nije bila korektna. Teritorij ruske države se od 1917. prilično smanjio a neka od područja koja su od nje otpala imala su važne udjele u predratnoj trgovini Rusije s inozemstvom. U članku je navedena i procjena prof. Kaufmana, jednog od tadašnjih najboljih sovjetskih ekonomista, o znatnom utrošku na transportne troškove pri izvozu robe iz SSSR-a a i o visokim izdacima sovjetskih trgovačkih predstavništava u drugim zemljama. No, o ovim dopunskim troškovima sovjetskog izvoza nisu bile navedene nikakve brojke koje bi potvrdile spomenutu sumarnu procjenu. Tvrdnji autora članka o gotovo neizbježnoj negativnoj bilanci sovjetske vanjske trgovine, povezanoj s Kaufmanovom općem procjenom, pridodan je sud tog uglednog ekonomista da se zbog nastojanja sovjetskih visokih ekonomskih organa s ciljem uravnoteženja razmjene robe s inozemstvom u sljedeće dvije-tri godine ne može "očekivati bilo kakav rast uvoza u Sovjetsku Rusiju". Ako je to bilo zaista Kaufmanovo gledište, ono se ubrzo pokazalo neispravnim. Petoljetka se nije mogla ostvariti bez predviđenog znatnog povećanja uvoza i sovjetski državni organi su u skladu s time postupali, ne obzirajući se na neizbježne negativne posljedice u pogledu masovnog standarda. U nastavku članka navode se podaci o kretanju ruskog udjela u svjetskoj trgovini (1913, 1924-1927). Iz njih je proizlazilo da je nova Rusija 1927. dosegla (po vrijednosti) tek 38% predratnog izvoza (proračun R.L.); po svojoj prilici, opet nije bilo uvaženo prilično smanjenje ruskog državnog teritorija.³² Međutim, točno je bilo dodatno upozorenje da je ukupna svjetska trgovina ne samo dostigla već i prestigla predratnu razinu. Pri kraju teksta se ističe da su druge zemlje-izvoznice iskoristile rusko povlačenje sa svjetskog tržišta - autor je vjerojatno mislio na dugo ratno razdoblje od 1914. do 1920. god. u kojem je ruska vanjska trgovina gotovo presahula. Zbog toga povlačenja, tvrdi se u napisu, njezin je povratak na svjetsko tržište teško ostvarljiv, tim više što ga koče velike smetnje u sovjetskoj proizvodnji, njezini visoki troškovi a i izdaci u inozemnoj trgovačkoj operativi. Sve to smeta sovjetskom izvozu a time i uvozu.³³ Tvrdnje su imale više-manje realnu osnovicu, ali nisu bile u članku pobliže objašnjene.

U proljeće 1930. *Jugoslavenski Lloyd* je objavio drugačije intonirani članak o sovjetskoj vanjskoj trgovini. Njegov autor, ing. V. Horvat nije spomenuo nikakve smetnje i teškoće koje bi je ugrožavale, već je udario u alarmno zvono. Sovjetska jaja preplavljuju Njemačku i Švicarsku, što je ondje izazvalo uzbunu, kao i nedavni prodor sovjetskog drva u Italiju, koji je, po autorovu sudu, prouzročio nepotrebnu uznemire-

³² Na osnovi materijala statističke službe Lige naroda dolazi se do višeg postotka: vanjska trgovina Sovjetske Rusije dosegla je 1927. god. 51,27% vrijednosti ruske robne razmjene s inozemstvom u 1915. god. (izrač. R.L. prema podacima u *Annuaire statistique de la Société des Nations* 1928, Genève 1929, 121).

³³ Ruska vanjska trgovina u osam godina, JLD 5. I. 1930.

nost. Zapravo, izvoz jaja iz SSSR-a nije predstavljao nikakvu opasnost na tržištima spomenutih zemalja, ali će se uskoro pokazati da je bilo stvarnih razloga za uznemirenost nekih europskih izvoznika drva zbog sovjetskog pojačanog nastupa na talijanskom tržištu, što je osobito pogodilo upravo jugoslavenske izvoznike. U nastavku članka se upozorava na pojavu sovjetskog vina u Rijeci i sovjetskog žita u nizozemskim lukama, što je, navodno, ozbiljno ugrozilo američke žitne izvoznike u SAD i Kanadi. Horvata su zabrinjavali i izgledi velikog povećanja izvoza sovjetske industrijske robe. Po njegovu mišljenju, uz podršku "američkog kapitala počinje Rusija da izgrađuje industriju i 'petoljetka', taj industrijski plan, koji je izgledao kao halucinacija postaje sada previše ozbiljna stvar". Moguće njemačko povlačenje sa sovjetskog tržišta, smatra autor, neće mnogo što izmijeniti zbog velikog američkog angažmana u Sovjetskoj Rusiji. Ford gradi ondje svoju ogromnu tvornicu automobila u Nižnjem Novgorodu a podno Urala nikla je na osnovi američkog kapitala velika tvornica olovaka čiji se proizvodi već brzo šire po Bliskom i Dalekom istoku. Uz to, Sovjetska Rusija je sklopila ugovore sa Standard Oilom (na tekstu nema pobližih oznaka te korporacije) kao i aranžmane s drugim velikim američkim tvrtkama o gradnji željezara i čeličana. Zaista, potkraj 1929. i početkom 1930. god. predstavnici SSSR-a uspjeli su ugovoriti u SAD ne samo veliku nabavku industrijske opreme, već i postići aranžmane o projektantskim i tehnološkim uslugama,³⁴ ali nije došlo ni do kakvih investicija s inozemnim pravom vlasništva. Sovjetska pogodba sa Standard Oil of New York o plasmanu sovjetske nafte na Bliskom istoku i u južnoj Aziji, uostalom sklopljena prije početka petoljetke a zatim produžena,³⁵ imala je malu važnost za sovjetsku industrijalizaciju, za koju su bili neusporedivo važniji spomenuti aranžmani. Kao dokaz o sovjetskom agresivnom izvozu autor je naveo eksport žigica, čak u SAD a i u Njemačku. To je pak, s pravom primjećuje autor, pogodilo I. Kreugera, švedskog velepoduzetnika, svjetskog kralja zapaljivih drvca. No, koliko god to njega tangiralo, sovjetski izvoz žigica, makar se radilo o pravoj masovnoj robi, nije imao neku veću važnost ni u svjetskoj ni u ruskoj vanjskoj trgovini. U članku se i ističe da se obnavljaju i učvršćuju stare britansko-ruske trgovačke veze, ali se napominje da još brže napreduje njemačko-sovjetska robna razmjena. U sovjetskom izvozu upućenom Engleskoj i Njemačkoj s pravom se ističe nafta, odnosno njezini derivati. Njemačkom gdje je sovjetska nafta prodrila i u maloprodaju širi se, po Horvatu, negativni tok: "ispumpava se njemačko zlato i devize, kojima se izgrađuje ruska industrija". Uopće uzevši, po njegovu sudu, Sovjetska Rusija obilno koristi nestašicu nafte koja muči brzo rastuću europsku potrošnju. Ni riječju se ne spominje da na europskom naftnom tržištu dominiraju američki i britanski koncerni, kojima su, zapravo, u skromnoj mjeri konkurirali sovjetski proizvodi, dakako, zbog niskih cijena na štetu zapadnih naftnih giganta s monopolističkim težnjama, a u korist potrošača. Tvrdnja da SSSR još ne može izvoziti druge prerađevine osim naftnih nije bila opravdana - uostalom u članku

³⁴ V. A. G. S u t t o n, *Western Technology and Soviet Economic Development 1917-1932*, Stanford 1971, 347.

³⁵ Američka tvrtka Standard Oil of New York, ne obazirući se na žestoki naftni rat koji se vodio između Standard Oil of New Jersey, najveće naftne kompanije svijeta, i Royal Dutch Shella, gotovo isto toliko moćnog britansko-nizozemskog koncerna, s jedne strane, i sovjetskog Neftesindikata, s druge, sklopila je sa Sovjetskom Rusijom nekoliko velikih poslovnih aranžmana, pa i jedan o plasmanu sovjetske nafte na Bliskom istoku i u južnoj Aziji (v. Sutton, n. dj., 37).

se spominje ne samo sovjetski izvoz žigica već i drvnih proizvoda i krzna, doduše bez naznake da se uglavnom radilo o prerađevinama, a ne o sirovoj robi. Više smisla imala je primjedba o znatnim izgledima za sovjetski eksport na Bliski i Daleki istok, napose u Tursku, Iran i Afganistan te u Kinu. Na kraju članka moglo se pročitati da se u "najozbiljnijim i vrlo realnim američkim trgovačkim krugovima" oštro pazi na kretanje sovjetske poljoprivrede i industrije jer u njima naziru opasne konkurente u najbližoj budućnosti.³⁶ Dio američkih poslovnih krugova se zaista počeo pribojavati sovjetske konkurencije, što će više doći do izražaja 1931. god., iako za to pretežno nije bilo osobitih razloga.

Drugi zagrebački dnevnik, *Obzor*, proširio je obuhvat sovjetskih ekonomskih veza s inozemstvom ne ograničivši se samo na izvozno-uvozne aspekte. U većem osvrtu na sovjetsku vanjsku i unutrašnju politiku anonimni autor je poklonio znatnu pažnju tim vezama. Naglašava se da nijedna druga zemlja ne računa toliko s inozemnom suradnjom koliko Sovjetska Rusija. Jezgru njezina petogodišnjeg plana čini namjera "podizanja industrije i poljodjelstva". Zbog toga su potrebne vrlo velike količine "oruđa svake vrste" a najvažnija sredstva se moraju nabaviti iz drugih zemalja. Ogromni imperativ petoljetke - uvoz raznovrsne strane tehnike - isticao se i u ranijim člancima zagrebačkih dnevnika, kao što je već navedeno, ali se u tome tekstu upozorava i na jedan važni dodatni aspekt sovjetskih ekonomskih veza s inozemstvom: "Program također zahtijeva poznavanje poslovne organizacije i potrebno uređenje i smještanje tih sprava" u čemu su ruska iskustva vrlo skromna. Ali program, tj. petoljetka, traži i "višestruku tehničku vještinu". Zato je potrebno dovesti u SSSR strane stručnjake svih vrsta kako bi "popunili glavna mjesta u ekonomskom sistemu i ... izvježbali domaće pučanstvo da samo vodi dalje posao". No tu vanjsku neizbježnu pomoć SSSR mora potražiti u kapitalističkim zemljama koje, piše dalje autor, prema toj državi nisu "preveć" prijateljske. U vezi s vanjskotrgovačkim poslovima može računati samo na kratkoročne kredite. Zapravo, Sovjetska Rusija je uz ove uspjela osigurati i neke veće srednjoročne zajmove.³⁷ Prema tome, prihvatljivija je bila druga autorova tvrdnja, iako bez dulje valjanosti, da se zbog rasta izvoza stalno povećava sovjetska inozemna kupovna moć. Kao olakotna okolnost u pogledu velikih sovjetskih potreba u inozemstvu navodi se s pravom državni monopol u cijeloj sferi ekonomskih odnosa SSSR-a s drugim zemljama, napose njegov mobilizacijski i dirigirajući karakter. No, iako je taj monopol, jedinstven u XX. stoljeću, kao i tadašnje sovjetsko globalno planiranje, donosio Sovjetskoj Rusiji velike koristi, nisu bile beznačajne njegove negativne crte. Inicijativa i aktivnost sovjetskih poduzeća i njihovih organiziranih skupina nije se izvan državnih granica smjela kretati osim strogo određenim i nadziranim sferama i kanalima. U članku se podacima dokazuje da je 1928/1929. god. prilično porastao izvoz i opao uvoz, s time da je u importu potpuno prevagnula nabavka industrijskih i drugih strojeva na štetu potrošnih roba za kojima žeda sovjetsko unutrašnje tržište. U takvom sovjetskom uvozu vodeću ulogu drže SAD i Njemačka, dok u pogledu poslovnih usluga (valjda se radilo o uvođenju nekih oblika scientific management, op. R. L.) također predvode te dvije zemlje, samo što Njemačka

---

³⁶ Ruska opasnost, JLD 17. IV. 1930.

³⁷ Još 1927. Sovjetska Rusija uspjela je osigurati si kredite za gradnju triju velikih naftnih rafinerija, jedan u Velikoj Britaniji na šest godina i dva u Njemačkoj na četiri godine (v. Sutton, n. dj. 36).

drži prvo mjesto.³⁸ Čini se da je to jedini, makar vrlo kratki spomen u zagrebačkim novinama toga vrlo važnog vida sovjetskih ekonomskih odnosa s inozemstvom.

Nekoliko mjeseci kasnije isti zagrebački dnevnik u kraćem osvrtu na 16. kongres SKP(b) piše da je taj visoki politički skup potpuno odobrio dotadašnju "generalnu liniju" vladajuće partije, te se, uz ostalo, izjasnio za produbljivanje ekonomskih odnosa SSSR-a s inozemstvom u okviru državnog monopola, kao i za što šire iskorištavanje tehnike najrazvijenijih kapitalističkih zemalja.³⁹ Informacija objavljena čak prije završetka kongresa bila je doslovno točna.⁴⁰

Sovjetskih ekonomskih veza s inozemstvom dotakao se, gotovo istodobno kad i *Obzor*, drugi zagrebački dnevnik *Jutarnji list*, ali parcijalno, površno i očito pristrano. Sovjetske su financije, po tome listu, strmoglavito hitale u ponor potpunog pomanjkanja deviza. Bilo kakav sovjetski izvoz žita onemogućila je "revolucija seljaštva", autor je tako okrstio otpor najvećeg dijela ruskog sela prisilnoj kolektivizaciji i državnom otkupu poljoprivredne robe - kao i strašna glad. Stvarno, do potpune nestašice deviza u SSSR-u nije moglo doći zbog rastućeg izvoza, a sve veća oskudica prehrambenih proizvoda tek će pri kraju petoljetke kulminirati u masovnom i ubitačnom gladovanju. No, po anonimnom autoru, Sovjetskoj Rusiji, lišenoj mogućnosti žitnog eksporta, preostalo je da izvozi samo naftu, drvo, žigice, što je još jedino održava na površini. Zapravo, u sovjetskom izvozu su već godinama naftni i drveni proizvodi imali važno ili vodeće mjesto,⁴¹ a ruske žigice, makar je njihov udio u tom izvozu bio toliko malen kao i kavijara,⁴² bile su razgllašene kao velika opasnost zbog spomenutog Kreugerova dugotrajnog sporenja s izvoznicom "crvenih palidrvaca". U vezi sa sovjetskim izvozom naftnih i drvnih proizvoda autor je, bez oslonca na ikakve podatke, ustvrdio da se ostvaruje uz zloupotrebe kojima se nanosi sovjetskom "fisku orijaški gubitak". Paušalna je bila i tvrdnja o krajnjem lošem kotiranju sovjetske valute u zemlji i inozemstvu.⁴³ Stvarno, SSSR je najveći dio svojih inozemnih ekonomskih potreba alimentirao devizama i zlatom.

Nekoliko mjeseci kasnije, u ljeto 1930, *Jutarnji list* je pak prikazao sovjetsku vanjsku trgovinu posve drugačije. Pozivajući se na strane publicističke izvore, poopćene bez razloga kao "cijela evropska štampa", dnevnik je sovjetski izvoz kvalificirao kao nečuvvenu opasnost za evropsku industriju a koja se sve donedavno nije uvidala. Po anonimnom autoru, ustanovljeno je da se Sovjetska Rusija, odnosno njezini državni organi za vanjsku trgovinu služe svojim monopolom i odlično organiziranom informacijskom mrežom koju je razgranala u svim industrijskim zemljama vrlo vješto i energič-

³⁸ Vanjski odnosi i unutrašnja politika Sovjeta, OB 27. II. 1930.

³⁹ Kongres komunističke stranke u Moskvi, OB 7. VII. 1930.

⁴⁰ VKP(b) v rezolucijah i rešenijah, d. II, 6. izd., Moskva 1941, 396.

⁴¹ Npr. u ekonomskoj godini 1928/29. u ukupnom sovjetskom izvozu sudjelovali su nafta i njezini derivati s 13,3%, a sirovo i obradeno drvo s 15,4% (izrač. R. L. prema podacima u Memorandum on International Trade, n. dj., 261). U 1930. god. njihovi su udjeli bili 15,2% i 15,9%, tj. zajedno 31,1%. Ako se tome pribroje i žigice (njihov udio v. u bilj. 42), izlazi da su te tri vrste proizvoda činile tek trećinu tadašnjeg sovjetskog izvoza (postotke za 1930. izrač. R. L. prema podacima u Vnešnjaia trgovlja, n. dj., 16).

⁴² Sovjetska Rusija je 1930. izvezla žigica u vrijednosti od 3 mil. r. a kavijara za 5,1 mil. r. U skladu s tim skromnim iznosima udjeli tih proizvoda u sovjetskoj vanjskoj trgovini bili su gotovo zanemarljivi: 0,36% i 0,62% (izrač. R. L. prema podacima u Vnešnjaia trgovlja, n. dj., 23).

⁴³ Sovjetske financije pred slomom, JL 13. III. 1930.

no, težeći tome da bezobzirnim iskorištavanjem opće ekonomske krize što bolje plasira svoje proizvode u inozemstvu. Zapravo, taj je monopol bio uveden još u doba nastanka sovjetske države, o njemu se u europskom i svjetskom novinstvu pisalo u desetak prethodnih godina, a ni sovjetska pažljivo i sistematski organizirana služba praćenja glavnih kretanja na svjetskom tržištu nije mogla biti neko svježije i iznenađujuće otkriće. Intenzifikacija sovjetskog izvoza, ukupno označenog kao industrijskog, što je sigurno bilo neopravdano, realizirala se, po autorovu mišljenju, zbog zlih namjera, kao "veoma opasno oružje" za rastrojavanje svijeta, a ne "kako to tvrde neki veoma loše upućeni ljudi" radi nastojanja da se Rusija brzo industrijalizira. Ova ideja bit će ugrađena u brojne napise zagrebačkih listova, posvećenih sovjetskoj vanjskoj trgovini 1930-1931. godine. Kao sigurni dokaz o zlonamjernosti u tekstu se navodi činjenica da Sovjetska Rusija uvelike izvozi one proizvode u kojima jako oskudijeva, tj. da ne eksportira nikakve stvarne viškove. Ona se doista izvozom lišavala velikog dijela proizvoda za kojima je žedalo njezino domaće tržište, ali to nije mogao biti čvrst dokaz o sovjetskim destruktivnim namjerama. Brzo rastući uvoz, diktiran petoljetkom, odnosno njezinim ključnim ciljevima, nije se mogao koliko-toliko osigurati osim pojačanim izvozom, što se iz ranije spomenutog članka u istom dnevniku moglo lako razabrati. Međutim, razložna je bila tvrdnja u ovom novom osvrtu na sovjetsku vanjsku trgovinu o forsiranju proizvodnje kvalitetne robe namijenjene kupcima u inozemstvu, a koja je ruskim građanima nedostupna, pa čak i nepoznanica. U članku je, također opravdano, naglašeno da se Sovjetska Rusija zalaže za izrazito favoriziranje industrijskih ogranaka s većim izgledima za plasman robe na inozemnim tržištima. Zato se, produžava autor, izvan sovjetskih granica šire bojazni da će za izvoz specijalizirani dio ruske industrije u "najkraće vrijeme baciti na europska tržišta produkte veoma dobre kvalitete, ali uz cijene kojima europska industrija neće moći konkurirati". Taj strah nije bio novinarska izmišljotina, već zato što je Velika kriza pogodovala širenju svakakvih bojazni u kapitalističkim zemljama. Međutim, u Sovjetskoj Rusiji, opterećenoj brojnim ekonomskim problemima a uz pritisak ogromne potrošačke mase, izvozna industrija nije se mogla osobito razviti, pa se ponude njezinih artikala u inozemstvu nije trebalo ozbiljno plašiti. No, po autorovu sudu, kobno stvaranje sovjetske izvozne industrije s posebnim, privilegiranim statusom, imalo je nekoliko ciljeva. Trebalo je svakako doći do deviza, uvjeriti velikim eksportom inozemstvo u tobožnji uspjeh petoljetke i istodobno njime zbog revolucionarnih nakana rastrojiti europsko tržište.⁴⁴ Razlozi sovjetske vruće želje za devizama nisu bili ni natuknuti, kao što nije ni, makar ukratko, objašnjen navodni debakl petoljetke. Tvrdnja o destruktivnim namjerama bila je izrazito ideološko-propagandne prirode. Stoga je bio prešućen usporedni rast sovjetskog uvoza, koji se po logici iste vrste ali obratna predznaka mogao protumačiti kao pomoć kapitalističkom svijetu u nevolji ili barem radništvu zemalja koje je Velika kriza osobito zahvatila. Dosada nisu pronađeni dokazi da su se kreatori sovjetske vanjske trgovine u to doba ozbiljno brinuli o ičemu drugome osim o državnom interesu ili, određenije, o provedbi petoljetke. Potkraj 1930. god. *Jutarnji list* je pak objavio članak uglavnom obilježen realističkim pristupom sovjetskoj privrednoj situaciji pa i vanjskoj trgovini. U njemu se razvija gledište da je kurs industrijalizacije toliko zahvatio Sovjetsku Rusiju da ona više ne upravlja tim procesom, već on njome. Sovjetski ekonomski organi uspjeli su ograničiti uvoz na 350

---

⁴⁴ Sovjetska Rusija ugrožava tržišta Europe, JL 24. VII. 1930.

milijuna dolara godišnje.⁴⁵ Oni se trude da izvršavanjem dužničkih obaveza svakako očuvaju svoj kredit u inozemstvu, tj. povjerenje stranih zajmodavaca. Drugim riječima, uvoz je restringiran kako se ne bi povećao teret inozemnih dugova, odnosno ugrozilo njihovo vraćanje. Autor napominje da se Sovjetska Rusija stavlja u neobičnu poziciju jer se odriče realizacije već odobrenih vanjskih kredita namijenjenih importu. Uz ovu tvrdnju, zapravo efemerne vrijednosti, izraženo je uvjerenje da će SSSR morati i dalje mnogo uvoziti strane tehnike kako bi se podizanjem novih poduzeća i njihovom proizvodnjom kompletirali nabujali industrijski potencijali. Disparatnosti, nastale u naglom privrednom poletu, vjerojatno će se uklanjati i u budućoj petoljetki.⁴⁶ To će zaista i biti jedna od njezinih važnih zadaća.

Na početku 1930. god. *Novosti* su u dva članka prikazale brošuru internacionalnog centra za borbu protiv Kominterne sa sjedištem u Genevi.⁴⁷ U njima je važno mjesto dobila sovjetska vanjska trgovina. Njezina negativna slika bila je još mračnija nego u *Jutarnjem listu*. Vanjskotrgovačka aktivnost Sovjetske Rusije predočena je kao svjetska opasnost, sastavni dio općeg rata koji ta država vodi protiv suvremenog društva, odnosno svih drugih zemalja. Pri tome ona poput zavodničkog magneta privlači inozemne industrijalce i trgovce željne uspjeha, kao i, općenito, zemlje ugrožene sve većom nezaposlenošću.⁴⁸ Iz teksta se nije moglo pravo razabrati u čemu su sovjetske strašne i opake namjere. Barem kod dijela čitatelja toga velikog zagrebačkog dnevnika vjerojatno je izazvala nedoumicu čudna konstrukcija prema kojoj Sovjetska Rusija kupujući u velikoj mjeri inozemnu robu i prodajući stranim interesentima svoje proizvode razara privredu i društvo većine svijeta. No, slični pogledi, uz kakve-takve argumente, širili su se tada velikom brzinom u svjetskoj pa i hrvatskoj publicistici. Oni su bili usko povezani s naglom uzbunom o sovjetskom dumpingu.

Prve tvrdnje da Sovjetska Rusija prodaje u inozemstvu proizvode ispod cijene proizvodnje ili niže od tekućih svjetskih cijena javljale su se sporadično i ranije, ali bez apokaliptičkih nota. Tako početkom 1929. god. *Morgenblatt* piše da Poljaci prodaju hrastovinu u Njemačkoj i Velikoj Britaniji po "Schleuderpreisen", isto tako kao i Sovjeti.⁴⁹ Nešto kasnije taj se dnevnik osvrnuo na "rat šibica" koji su na europskom tržištu vodili Kreuger i Sovjetska Rusija. Kako bi došla do potrebnih deviza, primjećuje se u članku, ona se služi i svojom vrlo modernom industrijom žigica koje prodaje u inozemstvu po cijeni nižoj od proizvodnih troškova, kao što čini i s naftom. U članku se izražava sud da tu praksu vjerojatno neće produžiti ako teško pritisnute konkurente uspije primorati na pogodbu.⁵⁰ Uskoro je list, ponovno bez spomena nekih neekonomskih zlih namjera, izvijestio da u Beč stižu velike količine vrlo jeftinoga sovjetskog

⁴⁵ Podatak je bio posve netočan. Sovjetski uvoz iznosio je 1930. 544,9 mil. dol. (v. *Annuaire statistique de la Société des Nations 1933-1934*, Genève 1934, 195).

⁴⁶ Forsirana industrijalizacija i kriza aprovizacije u Rusiji, *JL* 5. XII. 1930.

⁴⁷ Kraću informaciju o toj organizaciji v. Lovrenčić, n. dj., *Smetnje i zapreke II*, *Historijski zbornik*, god. XLVII, Zagreb 1994, 112.

⁴⁸ Novi svjetski rat - sovjetski rat, *NO* 22. I. i 23. I. 1930.

⁴⁹ Jugoslawien und die Erneuerung des deutsch-polnischen Holzabkommens, *MO* 31. I. 1930.

⁵⁰ Zündholzkrieg, *MO* 9. V. 1929. O nepoštednoj borbi između Kreugera i sovjetskih izvoznika žigica pisao je i *Jutarnji list* u broju od 10. X. 1929.

vina.⁵¹ Međutim, ubrzo nakon što se pokrenula lavina Velike krize napisali o sovjetskoj vanjskoj trgovini dobili su sve jače izražene optužujuće naglaske. Njezinim realizatorima pripisivala se nečuvena beskrupuloznost kao opće obilježje ili podmukle, razorne namjere, kao u ranije spomenutom tekstu zagrebačkih *Novosti*.

U proljeće 1930. one su se pak opredijelile za prvu viziju sovjetske vanjske trgovine. U aktualnim vijestima o europskoj privrednoj situaciji tvrdilo se da države našeg kontinenta jako osjećaju sovjetski dumping. Oslonom na državni monopol u cijeloj sferi izvoza i uvoza, Sovjetska Rusija se može ponašati posve drugačije od ostalih zemalja. Ne obazire se na rentabilnost, te često eksportira i uz gubitke "samo da bi mogla da uvozi potrebne strojeve ili da izvozom jedne robe pokrije gubitak pri izvozu druge vrste". Tako već više godina uz dumping plasira u inozemstvu naftu i petrol (valjda, benzin) iako njezini domaći potrošači trpe nestašicu tih proizvoda. U tekstu se ne navodi da li taj izvoz kome u sovjetskom inozemstvu šteti, ali se u nastavku napisa ističe da sve veći eksport ruskog drva, uz cijene znatno niže od svjetskih, jako pogađa druge europske izvoznike: Poljsku, Finsku i zemlje Balkana. Slično je i s nizom drugih proizvoda koje Sovjetska Rusija baca na europska tržišta, kao što su jaja i žigice. Bez pobliže oznake spominje se u tekstu i veliki sovjetski izvoz tekstila, koji također teče usprkos domaćoj oskudici u toj vrsti robe.⁵² Autor je posve prešutio koristi koje europski potrošači imaju od vrlo jeftine sovjetske robe, što će se ignorirati i u brojnim kasnijim napisima zagrebačkih dnevnika o tom dumpingu, koji je, uostalom, rijetko ilustriran konkretnim podacima.

Sredinom 1930. god. *Obzor* izvještava o velikoj pažnji kojom francuski privrednici prate razvoj trgovačkih veza između Sovjetske Rusije i Italije, osobito zbog sovjetske dumping-poplave, koja je dovela i do sovjetsko-američkog sukoba. U napisu se tvrdi da gotovo cijela francuska štampa poziva na oprez u vezi sa sovjetskim izvozom. Kao objašnjenje za uzburanu navodi se mišljenje J. Caillauxa, poznatog francuskog političara, verziranog u financijskim i drugim privrednim poslovima. Po njegovu sudu, jeftinoća sovjetske izvozne robe zasniva se na prisilnom radu i niskim plaćama u SSSR-u, a pravi je cilj ruske dumping-poplave povećanje nezaposlenosti u kapitalističkim zemljama kako bi se olakšale komunističke aktivnosti. Na kraju se dodaje da cijelo francusko novinstvo napada novi trgovački sporazum između SSSR-a i Italije, državâ čije povezivanje olakšavaju sličnosti njihovih režima, iako fašističke vlasti oštro progone talijanske komuniste.⁵³ I Caillaux i izvjestitelj zagrebačkog dnevnika posve su zanemarili ne samo koristi koje jeftini sovjetski izvoz donosi europskim potrošačima već i pozitivne učinke velikih sovjetskih kupnji u inozemstvu, pa i one koje je Italija mogla očekivati od novog trgovačkog ugovora sa SSSR-om. No, čak tako ugledni, utjecajni i upućeni francuski političar kakav je bio A. Briand priznao je da njegova zemlja ima znatne koristi od uvoza jeftine sovjetske nafte i derivata.⁵⁴

---

⁵¹ Dumping-Preise Russlands am Weinmarkt, MO 13. VI. 1929.

⁵² Privredne vijesti, No 29. IV. 1930.

⁵³ Italija i Sovjetska Rusija, OB 14. VIII. 1930.

⁵⁴ Govoreći pred jednom komisijom francuskog parlamenta, A. Briand, tadašnji ministar vanjskih poslova 3. republike, izjavio je da se anglosaksonski koncerni - najvjerojatnije je mislio na Standard Oil of New Jersey i Royal Dutch Shell - iz egoističkih razloga bore za bojkot sovjetske nafte, dok je Francuska treba što više (v. Francuska i ruski petroleji, JLD 18. I. 1928).

Nekoliko mjeseci kasnije *Obzor* je pak javio o velikoj uzbuni u britanskoj javnosti prouzročenoj sovjetskim dumpingom. Njime se bavi, tvrdi se u zagrebačkom dnevniku, gotovo čitavo englesko novinstvo, osobito listovi koje izdaju M. Rothermere i W. Beaverbrook. No, radilo se o tzv. "Iordovskoj štampi", koja je često pokazivala averziju pa i neprijateljstvo prema Sovjetskoj Rusiji.⁵⁵ Prepričavajući tvrdnje iz njihovih novina, anonimni je autor naveo dva objašnjenja za sovjetski dumping. Prema jednom, Sovjetska Rusija se služi tim oblikom nelojalne konkurencije zbog očajničke potrebe za kreditima, prijeko nužnima za provedbu petoljetke u kojoj ima velikih uspjeha ali i ozbiljnih teškoća. Čitatelji su trebali pogoditi kakva je, zapravo, veza između vrlo jeftinih sovjetskih izvoznih artikala i potrebe za kreditima. Shvatljivija bi bila formulacija da je SSSR težio što većem izvozu zbog isplata kredita koji su mu u inozemstvu bili odobreni kao pokriće za velike nabavke strane tehnike. Drugo objašnjenje činila je već ranije spomenuta tvrdnja o tome da Sovjetska Rusija, služeci se državnim monopolom u svojoj trgovini s inozemstvom i prisilnim radom kod kuće, nastoji dumping-poplavom potkopati kapitalizam, napose povećati ekonomske probleme susjednih zemalja, i time poduprijeti subverzivnu komunističku djelatnost. Kao zorni primjer navodi se Rumunjska, zagušena sovjetskim žitom.⁵⁶ Dugotrajne negativne posljedice izaziva ondje i sovjetski dumping s drvetom. Nažalost, smatra autor, nema još jasnog suda o tome što je zapravo dumping, a nema ni međunarodne privredne solidarnosti kojom bi se oštećene i ugrožene zemlje protivile toj sovjetskoj opasnosti. Na kraju članka priznaje se vještina proizvođača i financijera" raznih država kao i teškoće koje ometaju međunarodnu obrambenu akciju. Uz to, još se jednom ističe da bi taj dumping velikih razmjera trebao spasiti petoljetku.⁵⁷

Svega dva tjedna kasnije isti je dnevnik u najernjim bojama oslikao opću situaciju u SSSR-u, uz pozivanje na gledišta bivšeg sovjetskog diplomata A. Besjedovskog.⁵⁸ U tekstu se kategorički tvrdilo da je Staljinova petoljetka potpuno propala, što nije bilo u skladu s ranije spomenutim napisom u listu, te da je njegova zemlja utonula u teror, glad i oskudicu. Dakako, takvoj slici nije odgovarao spomen makar djelomičnih uspjeha. Umjesto toga navodi se da ispunjenje petoljetke zahtijeva ogromna ulaganja od 85 milijardi rubalja ako se predviđene investicije računaju po predratnoj ruskoj valuti. Kako bi ih namakao, boljševički politbiro je odlučio preplaviti jeftinom robom svjetsko tržište i time, ujedno, zadaviti kapitalističke zemlje. Stvarno, planirane ogromne investicije trebale su se pretežno pokriti unutrašnjim sredstvima. Uz ograničene izvozne mogućnosti i još skromnije kreditne izgleda Sovjetska Rusija nije mogla računati na

⁵⁵ Prvi od dvaju britanskih novinskih "kraljeva" dirigirao je, uz ostalo, "Daily Mailom" a drugi "Daily Expressom". Njihovi dnevници ogromne naklade zastupali su godinama pa i kroz cijelo vrijeme provedbe petoljetke protusovjetska stajališta (v. Britansko-sovjetski odnosi, OB 7. IV. 1933).

⁵⁶ Tvrdnja je bila bespredmetna; u ukupnom sovjetskom izvozu Rumunjska je 1930. participirala sa svega 0,7% (v. Vnešnja trgovlja, n. dj. 9). Čak i da je taj maleni postotak činio isključivo izvoz ruskog žita u tu zemlju, nipošto ne bi mogao biti za nju opasan. Njoj je neusporedivo više smetala sovjetska žitna konkurencija na drugim tržištima negoli na njezinu vlastitom.

⁵⁷ Narodno gospodarstvo. Pozadina sovjetskog dumpinga, OB 10. X. 1930.

⁵⁸ U drugom kontekstu o antisovjetskim napisima Besjedovskog v. Lovrenčić, n. dj., Smetnje i zapreke I, 132-134.

neki osobiti ili čak gotovo isključivi udio svojih inozemnih ekonomskih veza u alimenteranju sredstava za ogromne planske izdatke. Zapravo, taj udio znatnih ali ne prevelikih razmjera početi će se uskoro zbog Velike krize smanjivati. Više su smisla imale neke druge tvrdnje u tekstu, one o maksimiranju pritiska na prihode sovjetskih građana, o kobnim posljedicama kolektivizacije, rastrojavanju željezničkog prometa i velikoj inflaciji,⁵⁹ no usprkos svemu tome petoljetka nije propala.

Jedna druga panorama stanja i problema u SSSR-u, objavljena u *Obzoru* potkraj 1930. god., bila je otprilike sličnih boja. Zapravo, slika je bila preuzeta iz "Journal de Genève", ali se iz teksta ne razabire da li je prepričavanje članka iz švicarskih novina bilo dopunjeno kakvim komentarom. Zanimljivo je da se spominju tri različita pristupa sovjetskoj stvarnosti. Dio stranih promatrača, navodi se u zagrebačkom dnevniku, piše o skoroj propasti boljševičkog režima, posve nepodnošljivom životu građana pod njegovim jarmom i neizbježnoj, vrlo bliskoj revoluciji. Za druge je pak boljševizam sasvim neuspjao, ali je sovjetski režim, oslonjen na vladajuću partiju, Crvenu armiju i strašni GPU, čvrst i trajan. Prema trećima, boljševički režim je dijelom uspio i stoga je vrlo opasan za druge zemlje; iako petoljetka neće biti ostvarena u planiranom roku, već kroz znatno dulje vrijeme, Sovjetska Rusija će postati velika industrijska sila, te će, izvozeći uz vrlo niske cijene i puštajući narod da skapava od gladi, dezorganizirati tržišta drugih zemalja, pojačati ondje nezaposlenost i nezadovoljstvo i tako utirati put revoluciji. U članku se priznaje da su ta tri gledišta znatnim dijelom suprotna, što javnost nužno zbunjuje.⁶⁰ Određeniji sud o tome koje gledište valja prihvatiti nije izložen, ali se iz nastavka teksta moglo zaključiti da je srednji pristup najrealniji.

Pažljivija čitateljska publika sa znanjem njemačkog jezika mogla je iz *Morgenblatta* zaključiti da dumping ipak nije ekskluzivno sovjetska metoda u vanjskoj trgovini. Naime, u tom se velikom zagrebačkom dnevniku jednom prilikom navodi da je dumping dugo primjenjivala Njemačka u carinskom ratu s Poljskom koji je počeo još 1925. god.⁶¹ Nakon znatnog povišenja američkih carina, list pak zaključuje da ta mjera SAD-a zapravo najavljuje ogromni i opasni dumping kojem će pribjeći na europskim tržištima ponudom robe po znatno nižim cijenama od onih unutar vlastitih granica.⁶² Ipak se praksa dumpinga najčešće pripisivala Sovjetskoj Rusiji bez spomena istovrsnih postupaka drugih država. Tako se u jednom napisu toga dnevnika tvrdi da sovjetski dumping s jajima, putrom i voćem brzo napreduje širom Europe, pogotovo u Italiji, te da se za sve niže cijene nudi sovjetsko vino u Hamburgu, Rijeci i Trstu (tj. u važnim reeksportnim lukama). No, autor napisa priznaje da dumping povećava privlačnost sovjetskih roba i pobuđuje velik interes europskih uvoznika. Uz to se primjećuje da takav sovjetski izvoz uspješno prodire i u prekomorske zemlje, tj. izvan našeg kontinenta.⁶³ Potrošači kao korisnici toga jeftinog sovjetskog izvoza ni ovom se prilikom direktno ne spominju. Dakako, bilo je moguće, što je dosada neistraženo, da su importeri-posrednici pri tome

⁵⁹ Slom Staljinove osnove, OB 24. X. 1930.

⁶⁰ Što se događa u Moskvi? OB 6. XII. 1930.

⁶¹ Deutsch-polnischer Friedensschluss, MO 11. III. 1930.

⁶² Amerikas grosser Dumping Feldzug, MO 10. VII. 1930.

⁶³ Sowjetisches Agrardumping, MO 1. v. 1930.

izvlačili u raznim zemljama više koristi od neposrednih konzumenata, ukoliko se ruski proizvodi nisu distribuirali kroz sovjetske maloprodajne mreže u drugim zemljama, a čega je također bilo širom Europe.⁶⁴

Od jeseni 1930. god., u općoj atmosferi koju je Velika kriza sve više zamračivala, učestali su alarmni napisi o sovjetskom dumpingu. U Americi, javlja *Morgenblatt*, došlo je do ozbiljne uzbune zbog sovjetskih ponuda na čikaškoj žitnoj burzi. Po mišljenju američkog ministra poljoprivrede, SSSR namjerno obara cijenu žita u SAD. Namjera je u tome - iz teksta je nejasno radi li se o pogledu ministra ili komentaru nekih američkih novina - da se izazovu farmeri protiv vlade i, općenito, poremeti socijalni mir.⁶⁵ Stvarno, taj mir se ubrzano mrvio zbog neviđene krize koju su u prvom redu prouzročile same SAD, a teška drama američkih farmera počela je još u prvim godinama poslije svjetskog rata, kad nije bilo nikakvog sovjetskog izvoza žita. U članku također nije ni spomenuto da je Sovjetsku Rusiju u trgovini sa SAD stalno mučio veliki negativni saldo.⁶⁶ Glavni način da se, uz veliku nabavku američke tehnike i skupe kupnje Know How jače smanji, bile su povećane prodaje sovjetskih roba, u prvom redu žita i drva, na američkom tržištu, makar i uz nisku deviznu dobit po količinskoj jedinici. Već sljedeći dan poslije toga napisa u *Morgenblattu* se pojavio drugi u kojem se opet radilo o sovjetskom dumpingu. List je izvijestio o govoru rumunjskog ministra trgovine u jednoj od komisija Lige naroda, posvećenom pitanjima europske trgovine usred Velike krize. Po njegovu sudu, izvoz iz Rumunjske i drugih zemalja Jugoistoka ubrzano opada zbog više razloga: rasta protekcionističkih mjera zapadnoeuropskih industrijskih država, sovjetskog dumpinga i prekomorske konkurencije (obično se pod tim nazivom razumijevao izvoz iz obiju Amerika, Australije i Novog Zelanda, op. R.L.). On je posebice upozorio da zapadnoeuropske zemlje sklapaju sa Sovjetskom Rusijom monopolske pogodbe o nafti i drugim robama. Iz napisa nije vidljivo da li je imenovao te zemlje i naveo kakve konkretne podatke. Možda je mislio na neke sovjetske posebne aranžmane o nafti sklopljene s Francuskom, Španjolskom, Velikom Britanijom, Njemačkom i Italijom, o kojima se pisalo i u zagrebačkoj publicistici,⁶⁷ ali bez spomena nekog monopola koji bi SSSR stekao na inozemnim tržištima. Dakako, sovjetski izvoz nafte pogađao je, uz anglo-saksonske koncerne, i rumunjske naftne eksportere, kao i izvoz ruske nafte prije 1914.

⁶⁴ Već sredinom 20-ih godina Sovjetska Rusija je raspolagala vlastitim distributivnim mrežama za prodaju nafte u Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Švedskoj (v. Sutton, n. dj., 42).

⁶⁵ Amerikanisch-russischer Weizenkrieg, MO 25. IX. 1930.

⁶⁶ Na pragu petoljetke, u ekonomskoj godini 1927/28, Sovjetska Rusija je kupila u SAD robe za 187,76 mil. r. a onamo izvezla proizvode vrijedne samo 27,9 mil. r., tj. opteretila se velikim negativnim saldom od 159,96 mil. r. U prvoj godini petoljetke odnos izvoza i uvoza u SAD se za SSSR nešto poboljšao: onamo je izvezao robe za 38,469 mil. r. a odatle uvezao proizvoda za 150,926 mil. r., tj. zabilježio je negativni saldo od 112,457 mil. r. No, sredinom realizacije petoljetke, 1931. god., sovjetski negativni saldo u trgovini sa SAD dosegao je kulminaciju. Naime, te godine je sovjetski uvoz iz SAD iznosio 229,9 mil. r. a izvoz u tu zemlju svoga 22,7 mil. r., tj. negativni saldo za SSSR je bio čak 207,2 mil. r. (Sva salda izrač. R. L. na osnovi podataka u Memorandum on International Trade, n. dj., 259. i Statistiques du commerce international 1933, Société des Nations, Genève 1934, 254). Produženje tako nepovoljnih odnosa u trgovanju sa SAD bilo je za Sovjetsku Rusiju nepodnošljivo, pa je u 1932. uslijedio nagli pad njihove međusobne razmjene, o čemu će u ovom radu još biti riječi.

⁶⁷ Ruski petrolej u Španjolskoj, JLD 18. I. 1928. i V. Angelus, Petrolej, imperativ nacionalne ekonomije XX. vijeka, Riječ, 15. II. 1930.

Spasonosnom polugom ministar je predočio sistem trgovačkih prednosti koje bi europske industrijske zemlje odobrile državama-izvoznicama s jugoistoka našega kontinenta (tj. onima koje su izvozile agrarne proizvode, sirovine i zemno ulje, op. R. L.), što bi odgovaralo privrednom jedinstvu tih dviju grupa zemalja.⁶⁸ Zapravo, to je jedinstvo bilo više idealni cilj neizvjesne perspektive nego neki poremećeni realitet. U svakom slučaju, Velika kriza je brzo potkopavala uzajamne veze i spojne interese većine europskih država, što nikakvi apeli uz pozivanje na opasnosti sovjetskog dumpinga nisu mogli zaustaviti. Sovjetska Rusija je pak nastavila grozničavo povećavati izvoz, ne obazirući se osobito na inozemne povike o njezinu dumpingu. To je slijedilo i iz jedne informacije u istom broju *Morgenblatta* o tvrdnji iz britanskih brodarskih krugova da su Sovjeti nedavno zakupili 170 brodova za transport svoje pšenice i drva na strana tržišta i da dalje s takvim aranžmanima nastavljaju.⁶⁹ Potkraj 1930. godine isti dnevnik piše da Sovjetska Rusija produžava s naftnim dumpingom u Velikoj Britaniji, i to ne samo u okviru veletrgovačkih poslova već i u maloprodaji, te se sprema i na ponude engleskim gradskim upravama,⁷⁰ vjerojatno njihovim komunalnim službama. Odmah zatim dnevnik izvještava o prijetnji sovjetske vlade da će primijeniti represivne vanjskotrgovačke mjere protiv država koje se odluče na postupke koji bi štetili sovjetskom izvozu u ime borbe protiv inkriminiranog dumpinga.⁷¹ U drugom se pak napisu tvrdi da SSSR nastavlja dumping sa žitom, ali da po vrlo niskim cijenama izvozi i lijepak kao i odlično krimsko vino.⁷² Kao i drugi zagrebački dnevnik, *Morgenblatt* se osvrnuo i na sovjetski dumping s drvom. Tako gotovo istodobno s netom spomenutim informacijama o sovjetskom izvozu žita i nafte list prenosi, uz odobravanje, gledišta o sovjetskom eksportu drva iz jednih bukureštanskih novina. Ondje se ističe da je sovjetski izvoz drva znatno opasniji za druge zemlje-izvoznice s europskog Jugoistoka negoli žitni eksport iste provenijencije. Rumunjski list, prema zagrebačkom dnevniku, obrazlaže, bez primjesa agresivne osude, niske cijene sovjetskog drva time što SSSR raspolaze ogromnim šumskim kompleksima, primjenjuje jeftinu radnu snagu a sve je ondje (valjda, sječa, obrada, unutrašnja prodaja, transport i inozemni plasman, op. R. L.) u državnoj režiji. Stoga može prodavati drvo u inozemstvu jeftinije od bilo kojih drugih eksportera. Zahvaljujući tome sovjetski trgovački predstavnici sklopili su novi veliki posao u Engleskoj, što će ondje pogoditi sve druge strane uvoznike drva. Uz to, Levant, glavnu sferu rumunjskog drvnog eksporta, preplavljuje sovjetsko i jugoslavensko drvo.⁷³ Zagrebački dnevnik se suzdržao od ikakva komentara, iako je rumunjski list predstavio sovjetsku i jugoslavensku konkurenciju na Levantu kao podjednake opasnosti za rumunjski drveni izvoz.⁷⁴

---

⁶⁸ Schicksalfrage der südeuropäischen Wirtschaft, MO 26. IX. 1930.

⁶⁹ Russische Getreide und Holzexport, MO 28. IX. 1930.

⁷⁰ Russisches Erdöldumping in England, MO 21. X. 1930.

⁷¹ Russland gegen Antidumping, MO 22. X. 1930.

⁷² Russisches Dumping, MO 24. X. 1930.

⁷³ Holzdumping, Mo 29. X. 1930.

⁷⁴ Koliko god je za rumunjski drveni izvoz bio važan Levant, ipak je njegova glavna struja 1930. god. tekla u Mađarsku: 37,1% od ukupnog vrijednosnog iznosa te eksportne stavke (v. Etudes relatives au problème des rapprochements économiques européens. Deuxième série. Chiffres essentiels du commerce extérieur des pays danubiens. Série de Publications de la Société des Nations, Genève 1932, II. B. 7, 31).

Potkraj 1930. god. sovjetski izvoz drva postao je velika tema u zagrebačkoj publicistici zbog toga što je sve jače tangirao jugoslavenske eksportere drva, koji su godinama imali dominantnu ulogu u ukupnom jugoslavenskom izvozu.⁷⁵ Utjecajni faktori drvne privrede u kraljevskoj Jugoslaviji, producenti, prerađivači i izvoznici, vršili su pritisak na visoke političke krugove, tražeći zaštitne mjere. U vezi s time *Morgenblatt* je objavio gledište D. Serneca, tadašnjeg jugoslavenskog ministra za šume i rude, koje je on izložio na jednom skupu privrednika u Ogulinu, mjestu čiji je prosperitet uglavnom ovisio o drvarstvu. Kad je jedan od prisutnih izrazio mišljenje da za tadašnju krizu jugoslavenskog drvnog izvoza nije kriva samo sovjetska konkurencija, ministar je to opovrgao izjavom koju list donosi na njemačkom: "Unterdessen kann ich, nach allen Datten, die mir im Ministerium zu Verfügung stehen, feststellen, dass die Ursache wirklich in russischen *Dumping* liegt. Die Russen haben ganze Schiffe Bauholz nach *Italien*, ja sogar nach *England* und *Amerika* geschickt." Cijena toga drveta je pak tako niska da se može smatrati kako u nju nisu uračunati troškovi radne snage. Uz to, sovjetska je roba i kvalitetnija od jugoslavenske. No Sovjetska Rusija, tješio je Srnec sudionike skupa, neće moći dugo izdržati takav način prodaje drva na stranim tržištima.⁷⁶ Iz teksta se nije moglo ni naslutiti je li on ikako obrazložio sovjetski dumping i neizbježnost njegova kraja u bliskoj budućnosti. Nastavak ministarova izlaganja, u kojem više nije bilo spomena sovjetske konkurencije, odnosio se na razne aspekte krize jugoslavenskog drva i moguće sanacijske mjere.

Ubrzo poslije ogulinskoga skupa o sovjetskom dumpingu se raspravljalo u zagrebačkoj trgovačko-industrijskoj komori na osnovi rezultata jedne opsežne ankete. Zaključeno je da se taj dumping još ne osjeća na jugoslavenskom prostoru, ali da bi mogao pogoditi jugoslavenske izvoznike na vanjskim tržištima. Očito je da taj sud nije bio u skladu s kategoričkom tvrdnjom Serneca u Ogulinu. U komorskoj raspravi izraženo je i gledište da se sovjetski dumping može suzbiti samo zajedničkom akcijom svih vlada.⁷⁷ Prema tome, sovjetski izvoz kao neoljalnu konkurenciju na svjetskom tržištu trebale su pogoditi internacionalno dogovorene državne mjere. Međutim, obnova bilo kakvog oblika međunarodnog bojkota SSSR-a nije bila moguća. Brojne zemlje uspostavile su i održavale regularne diplomatske i druge veze sa Sovjetskom Rusijom. Njezin dumping, ukoliko ga je zaista bilo, nanosio je štetu nekim ekonomskim faktorima u pojedinim državama, ali je vrlo jeftina sovjetska roba ondje privlačila potrošače a često i uvozne posrednike. Dakako, postojali su i brojni strani korisnici masivnog sovjetskog importa. Zbog Velike krize nije slabio, već obratno, jačao interes za sovjetske kupnje u inozemstvu. Istodobno, kriza je poticala nacionalno-državni ekonomski egoizam, što je smanjivalo mogućnosti bilo kakve trgovačko-političke kooperacije "svih vlada", a koje su realno bile vrlo skromne i do sloma na Wallstreetu ujesen 1929. god. Stoga će posebne

⁷⁵ U ukupnom jugoslavenskom izvozu 1929. god. drvu i njegovim proizvodima pripalo je 23,47%, više nego ijednoj drugoj vrsti ili skupini artikala (v. Memorandum on International Trade, n. dj., 304). Iako se zbog Velike krize znatno smanjila i ukupna vrijednost i kvantum jugoslavenskog izvoza, drvo, sirovo i prerađeno, predstavljalo je u njemu i 1931. vodeću, iako nešto smanjenu stavku od 19,1% (v. Statistique du commerce international 1933. Société des Nations, Genève 1934, 303).

⁷⁶ Regierung und Krise der Forstindustrie, MO 5. XI. 1930.

⁷⁷ Jugoslawien und das russisches Dumping, MO 16. XI. 1930.

mjere protiv uvoza robe iz SSSR-a poduzeti rijetke zemlje, i to pojedinačno, parcijalno i kratkoročno.

Sovjetski drveni izvoz uz optužbe o dumpingu dotaknut je i u jednom članku *Morgenblatta*, posvećenom krizi koja je zahvatila istovrsni jugoslavenski eksport. Po anonimnom autoru, taj je dumping započeo još 1929. god., ali u manjoj mjeri. Njime su se kao sredstvom za zaplašivanje poslužili inozemni kupci jugoslavenskog drva. Tvrdnja u članku se mogla shvatiti kao manevar tih kupaca s ciljem da navedu jugoslavenske izvoznike na sniženje cijene drva. Međutim, nastavlja autor, ubrzo su se sovjetske ponude drva po nečuveno niskim cijenama znatno povećale na raznim europskim tržištima. U već prilično rutinskom stilu Sovjetskoj Rusiji je pripisao da se služi tom vanjsko-trgovačkom praksom kako bi oštetila druge zemlje izvoznice drva, povećala ondje nezaposlenost, izazvala "wirtschaftliche Depression" pa i opći slom u kojem bi mogla "im Trüben zu fischen". Ne obzirajući se na materijalne gubitke, ona pri svim svojim inozemnim prodajama teži političkim ciljevima, djeluje etapno, korak po korak, i sve više i više. Kao "najbolji dokaz" za to navedeni su "Millionen Arbeitloser und deren Unzufriedenheit".⁷⁸ Pisac članka razvio je, dakle, tezu o zlim namjerama Moskve čak dotle da je Sovjetsku Rusiju označio kao krivca za Veliku krizu bez spomena ikakvog drugog njezina uzroka. Gledište je bilo bespredmetno a i neoriginalno, preuzeto iz europske desničarske publicistike, u kojoj ipak nije bilo mnogo zagovornika bizarne ideje o osobitoj ili čak isključivoj odgovornosti jedine socijalističke zemlje za tešku krizu cijelog kapitalističkog svjetskog sistema.

Pogledi o krivnji Sovjetske Rusije za Veliku krizu provlačili su se, međutim, u raznim varijantama po zagrebačkim dnevnicima i u sljedećim godinama, mijenjajući se, kao i ranije, s drugačijim gledištima o toj zemlji i njezinu burnom razvoju, obilježenima većim smislom za realnost. Svakako, što će se moći lako razabrati iz nastavka ovoga rada, interes za tu problematiku nije jenjao sve do kraja petoljetke. Makar su pri tome značajnu ulogu imale razne bojazni pa i panična očekivanja, što ih je Kriza obilno proizvodila ili pothranjivala, u njemu se zrcalilo i djelovanje specifičnog sovjetskog magneta - pokušaja izgradnje posve novog društva. To je pak, uz svjesne namjere boljševika, ali i samo po sebi, predstavljalo dotada neviđeni izazov svijetu kapitala. S druge strane, uspjeh toga pothvata mogao je Rusiju vratiti u krug velesila, ključnih faktora sudbine tadašnjeg svijeta.

---

⁷⁸ Die sterbende Eiche, MO 5. XII. 1950.

Zusammenfassung

DIE WIRTSCHAFTSBEZIEHUNGEN DER U.d.S.S.R. ZUM AUSLAND IN DEN ZAGREBER TAGBLÄTTERN 1928-1932. GRUNDZÜGE UND PROBLEME I

Rene Lovrenčić

Ohne Rücksicht auf zahlreiche Hindernisse und Störungen in den Wirtschaftsbeziehungen zwischen der Sowjet-Union und dem Ausland, wurden diese zwischen 1928 und 1932 intensiviert, was eine der wesentlichen Vorbedingungen bei der Realisierung des ersten Fünfjahresplans war. Die Zagreber Tagblätter verfolgten die Problematik dieser Intensivierung genau, und ein Sinken trat erst gegen Ende des Fünfjahresplans ein. Der Fortschritt und Anstieg des sowjetischen Außenhandels erregte deren Aufmerksamkeit eigentlich noch vor Beginn des offiziellen Anlaufens des Fünfjahresplans. Aber der erwartete Aufschwung in diesem Wirtschaftsbereich war durch die negative Handelsbilanz belastet, was auch nachher, nach einer kurzfristigen Besserung, ein Problem für die führenden Wirtschaftsfachleute der Sowjet-Union bedeutete. Schließlich erregte die Verabschiedung des lange vorbereiteten Fünfjahresplans im sowjetischen Ausland das große Interesse auch der kroatischen Publizistik, und er war oft auch durch Zweifel belastet. Aber es war sofort klar und begreiflich, daß Erfolg oder Fall des Fünfjahresplans in großem Maße vom Warenaustausch zwischen der Sowjet-Union mit anderen Ländern abhängig waren. In den entsprechenden Veröffentlichungen wurde hier die Rolle der führenden Länder (Deutschland, die USA, Groß-Britannien, Frankreich) für den sowjetischen Import und Export und auch deren Konkurrenzkampf um diesen großen eurasischen Markt betont.

Rasch stellte man auch die Koinzidenz zwischen dem Anstieg der sowjetischen Wirtschaftsbeziehungen zum Ausland und der großen Krise fest, die gerade zu Beginn des zweiten Jahres des Fünfjahresplans einsetzte, was mit der Zeit unterschiedliche Erklärungen fand. Die Zagreber Blätter verwiesen auf die Aggressivität der Akteure in sowjetischen Außenhandel, die auch einen Kampf mit mächtigen Konzernen der kapitalistischen Welt nicht scheuten, auch auf deren Geschick und Wendigkeit und das Ausspielen ihrer Außenhandelspartner. Während Fragen des Technologietransfers und der Dienstleistungen der Manager selten erwähnt werden, ist oft von der Wirkung und der Nutzung des sowjetischen Staatsmonopols im Bereich des Außenhandels und vom Problem der Kreditierung dieses die Rede. Im zweiten und dritten Jahr der Realisierung des Fünfjahresplans wurden die Warnungen über die Schäden durch den Handel der U.d.S.S.R. mit anderen Ländern für eben diese Länder wegen der niedrigen Preise sowjetischer Waren auf den verschiedenen ausländischen Märkten immer lauter. Mehr noch, es kam zu Behauptungen, daß die Realisierung des großen sowjetischen Plans Europa und andere Teile der Welt in einen Kampf mit der destruktiven Konkurrenz des sowjetischen Massenexports treiben würde. Einige Mitarbeiter der Zagreber Tagblätter schlossen sich sogar den ausländischen Anschuldigungen gegen Sowjet-Rußland an, daß nämlich durch den rasch anwachsenden Export absichtlich die Wirtschaft anderer Länder gestört werden solle - mit dem Ziel, dort massenhaft Unzufriedenheit hervorzurufen, sozialen Unfrieden, ja sogar Revolutionen. Es kam zu dem Vorwurf, daß die Weltwirtschaftskrise absichtlich verstärkt würde, und es kam auch zu völlig sinnlosen Behauptungen, daß diese gerade durch die Sowjet-Union erzeugt worden sei. Aber diese Ansichten waren verflochten mit Feststellungen des gerechtfertigten Bedarfs der Sowjet-Union, durch möglichst hohen Export in erster Linie die Einfuhr technischer Ausrüstung zu sichern, die zur Planung und dirigierten Industrialisierung riesigen Ausmaßes gebraucht wurde. Dennoch häufen sich im dritten Jahr des Fünfjahresplans ständige Angriffe gegen die sowjetische Konkurrenz auf dem Weltmarkt. Sowjet-Rußland wurde Dumping bisher ungeahnten Ausmaßes

vorgeworfen, daß es nämlich seine Waren unter dem Weltmarktpreis oder unter dem Selbstkostenpreis verkaufe. Häufig wurden die Vorteile außer Acht gelassen, die die Verbraucher durch diese billigen sowjetischen Waren, das Erdöl, Holz, Getreide und andere Erzeugnisse hatten, wie man ja auch übergang, daß diese Großbestellungen der Sowjets im Ausland mitten in der großen Krise auch positive Effekte hatten. Dennoch waren Informationen und Bewertungen, die über die positiven Effekte des sowjetischen Außenhandels berichteten, nicht selten, aber sie wurden von den Artikeln mit einem verneinenden oder anklagendem Akzent überschattet, was sich, unter anderem, auch in Betrachtungen zur sowjetischen Konkurrenz für den jugoslawischen Export zeigte, bzw. geäußert wurde. In den Zagreber Tagblättern treffen wir auch auf eine Befürwortung der Idee einer internationalen solidarischen Aktion zur Unterbindung des sowjetischen Exports, was aber in der verwickelten Weltwirtschaftslage und der herrschenden Krise nicht realisierbar war. Das Interesse für die Wirtschaftsbeziehungen der Sowjet-Union zum Ausland sank auch in den letzten Jahren der Verwirklichung des Fünfjahresplans nicht - und dies ist Gegenstand des künftigen, abschließenden Teils dieses Beitrags.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu
Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ul. Ivana Lučića 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 140 kuna

Izdanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, travanj 1997.